

Ks. Tadeusz Krahel

AWSD Białystok

OD WILEŃSKIEJ DO BIAŁOSTOCKIEJ ARCHIDIECEZJI I METROPOLII

FROM THE ARCHDIOCESE OF VILNIUS TO THE ARCHDIOCESE AND METROPOLY OF BIAŁYSTOK

The political borders established after World War II divided the Archdiocese of Vilnius. Only a small part of it remained within Polish borders, and archbishop Romuald Jałbrzykowski of Vilnius, forced by the Soviet authorities to leave Vilnius, came to oversee it. He settled down in Białystok and organized the chancery and the archbishop's tribunal here. It was also in Białystok that the Seminary and the Theological Faculty of the University of Stefan Batory, evicted from Vilnius, resumed their operations. This was the beginning of the church administrative center in Białystok, which came to be known as the Archdiocese of Białystok. On June 5 1991, during his visit to Białystok, John Paul II announced the decision to create the Archdiocese of Białystok, which was consequently raised to the status of the Archbishopric the following year with the bull *Totus Tuus Poloniae Populus* – as part of an overall effort to reorganize Church structures in Poland. It was also at that time that the metropolity of Białystok was created, comprising the Archdiocese of Białystok, the Diocese of Drohiczyn and the Diocese of Łomża. The first head of the metropolity was archbishop Edward Kisiel.

Przypadająca w tym roku 15 rocznica powstania archidiecezji i metropolii białostockiej skłania do spojrzenia na te krótkie jeszcze dzieje naszego Kościoła lokalnego, a może jeszcze bardziej na okres poprzedzający i okoliczności, w jakich następowało powolne usamodzielnianie się białostockiego Kościoła.

Wielu z nas pamięta wizytę Ojca Świętego Jana Pawła II w dniu 5 czerwca 1991 roku w Białymstoku i wielu uczestniczyło w uroczystej Mszy św. na

Krywlanach. Przed udzieleniem błogosławieństwa na zakończenie uroczystej celebry Ojciec Święty powiedział: „Mając na względzie racje duszpasterskie, ustanawiam dziś dwie diecezje w tym regionie Polski: diecezję białostocką ze stolicą w Białymstoku, obejmującą teren tej części archidiecezji wileńskiej, która znajduje się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej. Biskupa Edwarda Kisiela, dotychczasowego administratora apostolskiego, mianuję biskupem diecezji białostockiej. Kościół pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białymstoku staje się katedrą biskupa i diecezji”. Drugą utworzoną wówczas diecezją była drohiczyńska.

Stolica Apostolska nie wydała wówczas żadnego dokumentu, gdyż trwały prace nad nowym podziałem administracyjnym Kościoła w Polsce. W niecały rok później, bullą *Totus Tuus Poloniae populus* z dnia 25 marca 1992 roku, Jan Paweł II dokonał reorganizacji metropolii i diecezji polskich. Dokumentem tym ustanowił również metropolię białostocką, składającą się z archidiecezji białostockiej oraz diecezji łomżyńskiej i drohiczyńskiej. Utworzenie diecezji białostockiej (1991) i podniesienie jej do rangi arcybiskupstwa, a Białegostoku do godności stolicy metropolii (1992), było uwieńczeniem pewnego procesu usamodzielniania się naszego Kościoła lokalnego.

Decyzja o utworzeniu białostockiego arcybiskupstwa i metropolii była dla nas bardzo ważnym wydarzeniem i dlatego dziś pamięć tego wydarzenia szczególnie podkreślamy. Zakończył się bowiem okres tymczasowej administracji kościelnej dla tych terenów archidiecezji wileńskiej, które po ostatniej wojnie pozostały w granicach Polski. Otrzymaliśmy bardzo ważną strukturę organizacyjną i Białystok jako stolica arcybiskupstwa i metropolii – mogę to śmiało powiedzieć – przejął rolę i zadania Wilna na terenach północno-wschodniej Polski.

Wszyscy wiemy, że przez całe wieki ta część Białostoczczyzny, na której powstała archidiecezja białostocka, należała do diecezji wileńskiej, która w 1925 roku podniesiona została do rangi archidiecezji, a Wilno zostało stolicą metropolii. Byliśmy więc częścią arcybiskupstwa wileńskiego, które razem z diecezją łomżyńską i pińską stanowiło wileńską metropolię czyli prowincję kościelną.

Ta kresowa archidiecezja, największa w przedwojennej Polsce, obejmująca olbrzymie tereny od rzeki Dźwiny na północy po Puszcę Białowieską na południu, doświadczyła bardzo ciężkiego losu w latach II wojny światowej. Bardzo wielu kapłanów i wiernych zginęło śmiercią męczeńską z rąk sowieckich i niemieckich okupantów, bardzo wielu przeszło gehennę więzień, obozów i deportacji. Już w jesieni 1939 roku granice polityczne między Związkiem Sowieckim i Litwą podzieliły archidiecezję. Potem cały obszar znalazł się pod panowaniem bolszewickim, a w końcu czerwca 1941 – pod okupacją niemiecką. Po zakończeniu wojny granice polityczne znowu podzieliły archidiecezję wileńską. Cała archidiecezja obejmowała w 1939 roku obszar 53 860 km² i liczyła 371 parafii i około półtora miliona wiernych. Po wojnie w granicach Polski pozostało około

6 000 km² powierzchni i 51 parafii. Stanowiło to jedną dziewiątą terytorium i nieco ponad siódmą część parafii.

Zanim zakończyła się wojna sowieci wprowadzali już swoje porządki, antypolskie i antyreligijne – antykościelne. Zaczęli wtrącać do więzień kapłanów i wysyłać do łagrów. W styczniu 1945 roku rozstrzelano już wikariusza parafii Ejszyszki, ks. Mikołaja Tappera. W tym samym miesiącu uwięzili metropolitę wileńskiego abp. Romualda Jałbrzykowskiego i kanclerza kurii ks. Adama Sawickiego. Dnia 20 lutego zamknięto Seminarium Duchowne. Alumnom narodowości polskiej nakazano wynosić się do Polski, Litwinom – wyjazd do seminarium w Kownie. Po wyjściu z więzienia w dniu 24 lutego Arcybiskup podjął decyzję o przeniesieniu Seminarium do Białegostoku. Do niego to wiosną 1945 roku przybyli profesorowie Wydziału Teologicznego USB i Seminarium Duchownego oraz alumni. Przybyłych otoczył opieką dziekan białostocki ks. Aleksander Chodyko, który postarał się też o lokal dla wygnanej uczelni. Wojska sowieckie opuściły zajęty dom braci zakonnych przy ul. Słonimskiej 8 i tam 8 maja 1945 roku zainaugurowało pracę w nowym miejscu Wileńskie Seminarium. Wydział Teologiczny z Seminarium Duchownym był pierwszą wyższą uczelnią Białegostoku. Władze państwowe, niestety, w 1948 roku zlikwidowały Wydział Teologiczny. Przez jakiś czas nawet był zagrożony byt Seminarium.

Tymczasem w początkach lipca 1945 roku władze sowieckie nakazały abp. Jałbrzykowskiemu w ciągu kilku dni opuścić Wilno i wyjechać do Polski. 15 lipca 1945 roku przyjechał on do Białegostoku i osiadł na plebanii parafii farnej. W nowym miejscu utworzył kurię i sąd arcybiskupi, tu też znalazła się część prałatów i kanoników Kapituły Bazyliki Metropolitalnej Wileńskiej. Działo też Wyższe Seminarium Duchowne i Wydział Teologiczny USB. W Białymstoku powstał więc ośrodek administracji kościelnej archidiecezji wileńskiej, którego powstanie związane jest z osobą abp. Jałbrzykowskiego. On zaś pasterzował na tym skrawku archidiecezji, choć podlegało mu całe arcybiskupstwo. W Wilnie bowiem litewską częścią archidiecezji zarządzał jako wikariusz generalny abp Mieczysław Reinys, natomiast największą częścią – w granicach Białoruskiej Republiki – zarządzali trzej wikariusze generalni – dziekani: w Grodnie – ks. Antoni Kuryłowicz, w Lidzie – ks. Hipolit Bojaruniec, a w Głębokiem – ks. Antoni Zienkiewicz. Wszyscy działali na mocy nominacji abp. Jałbrzykowskiego. Jemu też podlegali kapłani wileńscy, którzy wyjechali z terytorium Związku Sowieckiego i pracowali na Ziemiach Odzyskanych lub w innych diecezjach.

Białostocka część archidiecezji wileńskiej w 1946 roku liczyła ponad 235 tysięcy wiernych w 56 parafiach, które należały do następujących dekanatów: białostockiego, dąbrowskiego, knyszyńskiego, korycińskiego, sokólskiego oraz brzostowickiego (Krynki). Dwie parafie z dekanatu wołkowyskiego: Białowieża i Narewka zostały włączone do dekanatu białostockiego. Arcybiskup na tym skrawku tworzył nowe parafie (sześć w latach 1945-1946), przeprowadzał wizy-

tacje pasterskie, bierzmował, troszczył się o morale wiernych. Wojny i okupacje bowiem wpływają demoralizująco na ludzi. Szczególną plagą stało się pijaństwo. Alkohol bowiem był w czasach okupacji środkiem płatniczym, poprzez który można było wiele załatwić lub kupić. Tak na marginesie – niektórzy księża przez wódkę i słoninę uratowali swoje kościoły od wysadzenia przez Niemców. Panoszyły się też kradzieże i wzajemne porachunki. Aby podnieść religijność i moralność wiernych w pierwszych latach powojennych przeprowadzono we wszystkich parafiach misje parafialne, które przyniosły wiele błogosławionych skutków.

Władzom państwowym nie podobał się białostocki ośrodek administracji kościelnej. We wrześniu 1950 roku nakazano abp. Jałbrzykowskiemu, aby „zlikwidował Seminarium Duchowne, rozwiązał Kurię w Białymstoku, a sam wyjechał na Zachód”. Ustnie dodano, że wyznaczono mu miejsce pobytu we Wrocławiu, a terminem wyjazdu miał być 26 września. Siostry szarytki rozpoczęły już pakowanie rzeczy arcybiskupich. One też proponowały na zamieszkanie metropolie jeden ze swoich domów pod Warszawą, Ignaców lub Otwock. Natomiast arcybiskup brał pod uwagę zamieszkanie na plebanii w Ostrowi Mazowieckiej u ks. dziekana Aleksandra Srzednickiego. Rozpoczęto jednak starania u władz państwowych o anulowanie podjętej decyzji. Dużo wysiłku w redagowanie pism i wizyty u władz państwowych włożył ks. prałat Adam Sawicki. Jego stanowczość i starania w dużym stopniu przyczyniły się do pozostania metropolity w Białymstoku i tym samym uratowania Seminarium i całego ośrodka administracji kościelnej w Białymstoku. Dwudziestego dziewiątego września władze państwowe powiadomiły, „że ks. Metropolita pozostaje na miejscu pod warunkiem, że Kuria odtąd w Białymstoku nie będzie się nazywała Wileńską, a księża pracujący w diecezjach na Ziemiach Odzyskanych podlegać będą miejscowym władzom kościelnym”. W ten sposób w najtrudniejszym okresie stalinizmu uratowany został białostocki ośrodek administracji kościelnej, dla którego przyjęła się nazwa „Archidiecezja w Białymstoku”.

Odnosić trzeba, że przed tymi próbami usunięcia Arcybiskupa z Białegostoku, zlikwidowano Wydział Teologiczny USB. Miało to miejsce w 1948 roku. Zresztą pokaźna część profesorów Wydziału została powołana na stolice biskupie: w Siedlcach (bp Ignacy Świrski), Łodzi (bp Michał Klepacz), Łomży (bp Czesław Falkowski), Włocławku (bp Antoni Pawłowski) lub na biskupów pomocniczych (Władysław Suszyński w Białymstoku, a Aleksander Mościcki w Łomży). Przez kilka lat powojennych w białostockiej farze prawie co roku miała miejsce konsekracja biskupia.

Po śmierci abp. Jałbrzykowskiego (19 czerwca 1955), kapituła wybrała na wikariusza kapitulnego biskupa pomocniczego Władysława Suszyńskiego, będącego jednocześnie rektorem Seminarium, który po niecałym miesiącu rządów, z powodu trudności ze strony władz komunistycznych, zrezygnował

ze stanowiska. Kapituła wybrała wówczas nowego wikariusza kapitulnego, ks. prałata Adama Sawickiego, który przetrwał najtrudniejszy okres i rządził archidiecezją aż do 1968 roku (zmarł 20 maja 1968 roku), od 1963 roku jako biskup tytularny i administrator apostolski.

Dwudziestego piątego maja 1968 roku ponownie został wybrany wikariuszem kapitulnym bp Suszyński, którego Stolica Apostolska 6 lipca 1968 roku mianowała administratorem apostolskim. Rządził on bardzo krótko, gdyż 27 października 1968 roku zmarł.

Kolejnym wikariuszem kapitulnym został wybrany ks. prałat Piotr Maziewski, kanclerz Kurii Arcybiskupiej. Rządził on do 17 stycznia 1970 roku.

Dwunastego stycznia 1970 roku Stolica Apostolska mianowała biskupem i administratorem apostolskim w Białymstoku ks. Henryka Romana Gulbinowicza, rektora Warmińskiego Seminarium Duchownego w Olsztynie, ale kapłana archidiecezji wileńskiej. Konsekrowany na biskupa 8 lutego 1970 roku przez kard. Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski, rządził archidiecezją do stycznia 1976 roku, kiedy to został powołany na stanowisko arcybiskupa metropolity wrocławskiego. Po nominacji bp. Gulbinowicza na arcybiskupa wrocławskiego, kapituła metropolitalna w Białymstoku wybrała w dniu 15 stycznia 1976 roku wikariuszem kapitulnym ks. kanonika Edwarda Kisiela, kanclerza Kurii. Stolica Apostolska mianowała go 3 maja 1976 roku biskupem tytularnym Limaty i administratorem apostolskim archidiecezji. On też został w 1991 roku pierwszym biskupem, a następnie arcybiskupem i metropolitą białostockim.

Przez cały okres administratury zwanej archidiecezją w Białymstoku nasz Kościół lokalny działał w nurcie Kościoła powszechnego i Kościoła w Polsce. Przeżywał i wspierał duchowo Sobór Watykański II, na którego obrady biskupów z Białegostoku władze państwowe na wyjazd nie pozwoliły; potem stopniowo wprowadzał jego uchwały w życie, cieszył się z wyboru Polaka na papieża, przeżywał wielką nowennę przed 1000-leciem chrztu Polski i uroczystości millenijne, peregrynacje kopii Obrazu MB Częstochowskiej, a także 600-lecie kultu tegoż wizerunku na Jasnej Górze. Kultywował także wileńskie tradycje, i Uniwersytetu Stefana Batorego, jak i Seminarium Wileńskiego, a także pielęgnował nabożeństwo do „Tej, co w Ostrej świeci Bramie”. Wyrazem tego były obchodzone na naszym gruncie jubileusze: 300-lecie kultu Matki Boskiej Ostrobramskiej (1971) i 50-lecie koronacji Jej wizerunku (1977), 400-lecie Uniwersytetu Wileńskiego (1979), 400-lecie Seminarium Duchownego (1982), 500-lecie śmierci św. Kazimierza (1984), a także 600-lecie powstania diecezji wileńskiej (1988). Jubileusze te były wielkim przeżyciem dla wiernych całej archidiecezji w Białymstoku. Niektóre z tych rocznic miały wymiar ogólnopolski, jak np. 500-lecie śmierci św. Kazimierza czy 50-lecie koronacji Ostrobramskiego Obrazu. Ta ostatnia uroczystość została nam trwałą pamiątkę w postaci sanktuarium NMP Matki

Miłosierdzia z Ostrej Bramy w katedrze białostockiej, powstałego z inicjatywy bp. Kisielea, a poświęconego przez kard. Karola Wojtyłę, późniejszego papieża.

Mając wielkie nabożeństwo do Matki Najświętszej czy to w Ostrobramskim, czy Jasnogórskim wizerunku, kapłani i wierni archidiecezji garnęli się także do miejscowych sanktuariów maryjnych, w Różanymstoku, Krypnie, Juchnowcu, Majewie czy Świętej Wodzie. Wyrazem tego nabożeństwa do Maryi były też koronacje Jej wizerunków w Różanymstoku (1981), Krypnie (1985) i katedrze białostockiej (1995), w co dużo starań i troski włożył abp Kisiel.

Przełomowym wydarzeniem w dziejach kościoła białostockiego była wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II w Białymstoku w dniu 5 czerwca 1991 roku. On to – jak już wspominaliśmy – pod koniec Mszy św. na Krywlanach ogłosił ustanowienie diecezji białostockiej i drohiczyńskiej. Było to wielką niespodzianką. Wiadomo przecież było, że przygotowywana jest reorganizacja Kościoła w Polsce i wtedy będą konkretne decyzje. Zakulisowo mówi się, że administrator drohiczyński, bp Władysław Jędruszak, w czasie tej papieskiej wizyty, prosił Ojca Świętego o utworzenie diecezji drohiczyńskiej przy nowym podziale na diecezje. Jan Paweł II, jakby w odpowiedzi na to, ogłosił swoją decyzję o utworzeniu diecezji białostockiej i drohiczyńskiej na tych terenach, jakie dotąd zajmowały te administratury. Kapłani drohiczyńscy natomiast spodziewali się, że ich Kościół lokalny będzie włączony do białostockiego. Biskupem białostockim Ojciec Święty mianował wówczas dotychczasowego administratora archidiecezji w Białymstoku bp. Edwarda Kisielea, a katedrą ustanowił kościół Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Białymstoku. Był to pierwszy i jakże ważny krok do samodzielności. Zaistniały zresztą ku temu warunki zewnętrzne, polityczne i kościelne – powiew wolności w świecie pod dominacją Moskwy, a w związku z tym nowe regulacje kościelne. W Wilnie został mianowany arcybiskup rezydencjonalny Julian Stepanawiczus, a na Białorusi ustanowiono administrację kościelną. Można więc było usamodzielnic Kościół białostocki.

Kolejnym ważnym wydarzeniem było ogłoszenie bulli papieskiej Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae populus* w dniu 25 marca 1992 roku, mocą której papież Jan Paweł II nadał nową strukturę terytorialną Kościołowi w Polsce. Przygotowania do tego trwały parę lat. Podzielono terytorium naszego kraju na 39 diecezji i archidiecezji w 13 metropoliach czyli prowincjach kościelnych. Ustanowiono też dwa ordynariaty, połowy i dla wiernych obrządku wschodniego. Nuncjusz apostolski abp Józef Kowalczyk tego samego dnia wydał dekret *O ustanowieniu i określeniu granic nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz o przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji*. Ponadto papież listem apostolskim *Polonia cepit habere* powiadamiał biskupów polskich o ustanowieniu nowej organizacji kościelnej. Mocą decyzji papieskich diecezja białostocka, istniejąca niecały rok, została podniesiona do rangi arcybiskupstwa i ustanowiona została białostocka prowincja kościelna, w skład której oprócz białostockiej weszły jeszcze diecezja

drohiczyńska i łomżyńska. Pierwszym arcybiskupem metropolią białostockim został mianowany dotychczasowy biskup białostocki dr Edward Kisiel, któremu Ojciec Święty Jan Paweł II w czasie uroczystej Mszy św. w bazylice św. Piotra na Watykanie dnia 29 czerwca 1992 roku wręczył paliusz arcybiskupi.

W związku z utworzeniem prowincji kościelnej białostockiej trzeba zaznaczyć, że po ostatniej wojnie światowej wszystkie diecezje metropolii wileńskiej zostały podzielone granicami politycznymi. Diecezja łomżyńska w olbrzymiej większości swego terenu znalazła się w granicach Polski, a tylko 7 parafii pozostało w granicach Białoruskiej Republiki Radzieckiej. Archidiecezja wileńska oraz diecezja pińska w większości znalazły się w granicach Związku Radzieckiego. W częściach tych diecezji w granicach Polski ukształtowały się ośrodki administracji kościelnej w Białymstoku i Drohiczynie. Przez cały czas powojenny diecezja łomżyńska, archidiecezja w Białymstoku oraz diecezja w Drohiczynie nad Bugiem podtrzymywały łączność metropolitalną i były spadkobiercami tradycji wileńskiej prowincji kościelnej. Świadczyły o tym kontakty biskupów, wspólne przeżywanie różnych uroczystości i wielkich akcji duszpasterskich, kontakty profesorów wyższych seminariów duchownych, którzy regularnie co roku spotykają się na sesjach naukowych w Łomży, Drohiczynie i Białymstoku, a od pewnego czasu także w Siedlcach i Ełku, oraz współpraca kapłanów, zwłaszcza przygranicznych parafii tychże diecezji. Wspólnym wysiłkiem trzech diecezji wydawane są „Studia Teologiczne”, w których publikują prace naukowe głównie profesorowie seminariów duchownych z Białegostoku, Drohiczyna i Łomży. Utworzenie więc metropolii białostockiej usankcjonowało te związki, jakie łączyły diecezje, które weszły w jej skład, i podkreśliło rolę Białegostoku jako ważnego ośrodka życia kościelnego, przejmującego dawne funkcje metropolitalne Wilna dla tej części Kościoła w Polsce i łącznika z Kościołami lokalnymi na Białorusi i Litwie.

W chwili podniesienia Białegostoku do rangi stolicy biskupstwa, a następnie arcybiskupstwa i metropolii, działały tu wszystkie instytucje i urzędy archidiecezjalne (seminarium duchowne, kapituła, kuria i sąd arcybiskupi), mające rodowód wileński. Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne – jak już mówiliśmy – zostało przeniesione z Wilna wraz z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu Stefana Batorego. Przez wiele lat egzystowało w bardzo trudnych warunkach, rozrzucone w kilku miejscach, nie mając odpowiednich pomieszczeń. Po wielu staraniach, dopiero w 1981 roku otrzymano pozwolenie na budowę internatu dla alumnów i od 1984 roku działa w lepszych warunkach. W latach 1994-1997 zbudowano gmach, w którym znalazły miejsce biblioteka seminaryjna i archiwum archidiecezjalne.

Kapituła katedralna w Białymstoku wywodzi się również z Wilna. Nosiła przedtem nazwę Kapituły Bazyliki Metropolitalnej Wileńskiej w Białymstoku, a obecnie – zgodnie z bullą papieską *Totus Tuus Poloniae populus* – nazywa się

Białostocką Kapitułą Metropolitalną. Urzędy archidiecezjalne, Kuria Arcybiskupia i Sąd Arcybiskupi, są kontynuacją tych, które ustanowił zaraz po przyjeździe z Wilna do Białegostoku, abp Jałbrzykowski (latem 1945 roku).

Odnotować też należy, że w archidiecezji działały jeszcze następujące instytucje naukowe i formacyjne: Archidiecezjalny Ośrodek Formacji Duchowieństwa, Instytut Teologiczno-Pastoralny, Archidiecezjalne Kolegium Katechetyczne. Obecnie działają: Studium Teologii w Białymstoku, afiliowane do Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie (Sekcja św. Jana Chrzyciela), Katedra Teologii Katolickiej na Uniwersytecie w Białymstoku, Studium Życia Rodzinnego. Na szczególne podkreślenie zasługują Kolegium Katechetyczne i Studium Teologii, które przygotowały zastępy katechetów do nauczania religii w szkołach.

Pierwszy arcybiskup metropolita białostocki Edward Kisiel w związku z osiągnięciem wieku 75 lat złożył rezygnację z urzędu, którą papież Jan Paweł II przyjął 15 maja 1993 roku. Zmarł po ciężkiej chorobie 28 września 1993 roku. Stolica Apostolska, przyjmując jego rezygnację, jednocześnie mianowała nowego arcybiskupa metropolitę, którym został dotychczasowy biskup kielecki Stanisław Szymecki. Odbył on uroczysty ingres do katedry białostockiej 5 czerwca 1993 roku. Rządził archidiecezją siedem lat i po osiągnięciu wieku emerytalnego papież w dniu 16 listopada 2000 roku przyjął jego rezygnację z urzędu i tego samego dnia mianował metropolitą abp. Wojciecha Ziembę, dotychczasowego biskupa ełckiego. Uroczysty ingres do katedry odbył on 9 grudnia 2000 roku i rządził również siedem lat, po czym przeszedł na arcybiskupstwo warmińskie do Olsztyna. Od jesieni zeszłego roku czwartym metropolitą białostockim jest abp prof. Edward Ozorowski.

Podsumowując to spojrzenie na kształtowanie się białostockiego Kościoła lokalnego w okresie powojennym, trzeba powiedzieć, że droga do arcybiskupstwa i stolicy metropolii nie była łatwa. Czerpano z pięknych tradycji wileńskich, w których nasz Kościół tkwi swymi korzeniami, ale i kształtowano nowe tradycje, mające związek z Białostocką Ziemią. Widzimy, jak ten Kościół się rozwijał. Zaraz po wojnie było tu tylko 51 parafii. Gdy powstawało arcybiskupstwo było ich około 90, a obecnie jest 115, w tym 36 w Białymstoku. Bolączką wielką jest wymieranie parafii wiejskich. Zresztą wydaje się, że w skali całej archidiecezji liczba wiernych się zmniejsza – tak to przynajmniej wygląda na podstawie danych statystycznych z parafii. Archidiecezja nie ma nawet 400 tysięcy wiernych. Ponadto na jej terenie mieszka też około 100 tysięcy osób należących do innych wyznań (głównie prawosławni) i religii (muzułmanie) oraz niewierzący. Można tu też zapytać, czy nie trzeba było powiększyć terytorium naszego arcybiskupstwa. Przecież kapłani i wierni z okolic Łap i Tykocina, a także z terenu diecezji drohiczyńskiej nawet tego się spodziewali i oczekiwali. Sytuacja jednak ułożyła się inaczej. Cieszymy się z tego co mamy i od nas w dużej mierze zależy, jakie będzie oblicze duchowe naszego Kościoła lokalnego.

Ważniejsze źródła i literatura:

Archiwum Archidiecezjalne w Białymstoku (bez sygnatur): Akta abp. R. Jałbrzykowskiego; [Czyżewski S.], *Ks. Dr Romuald Jałbrzykowski. Arcybiskup Metropolita Wileński. Wspomnienia*, Białystok 1959, mps; Materiały dotyczące Wydziału Teologicznego USB; Papiery ks. A. Chodyki; Papiery po bp. Władysławie Suszyńskim; Picewicz M. [Jeżewska R.], *Wielkość w prostocie. Wspomnienia o śp. Biskupie Adamie Sawickim Administratorze Apostolskim w Białymstoku*, Poznań 1978, mps; W. Suszyński, *Informacje o losach Wileńskiego Seminarium Duchownego w czasie wojny od roku 1939 do dnia 5 sierpnia 1946*, mps; Wydział Teologiczny USB w Białymstoku.

Lietuvos Ypatingasis Archyvas (Litewskie Archiwum Specjalne): Sprawa R. Jałbrzykowskiego – f. K-1, P-14464.

Bulla *Totus Tuus Poloniae populus*, WKAB, 1(1992), nr 1, s. 1-16; Dekret wykonawczy w związku z decyzjami Jana Pawła II zawartymi w bulli *Totus Tuus Poloniae populus*, WKAB, 1(1992), nr 1, s. 24-25; *Kronika Archidiecezji w Białymstoku* (od 27 VII 1944 do 31 XII 1972), oprac. E. Kisiel, [w:] *Spis kościołów i duchowieństwa Archidiecezji w Białymstoku*, Białystok 1973, s. 13-43; *Spis duchowieństwa w granicach obecnej Rzeczypospolitej Polskiej podległego Archidiecezji Wileńskiej 1947 r.*, [współoprawne z:] *Calendarium liturgicum pro A.D. 1947 ad usum Archidioecesis*, Białystok [1946]; Toż za lata 1948-1949; *Spis kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Białostockiej 1998*, Białystok 1998.

Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1980, oprac. E. Ozorowski, Białystok 1981; *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga jubileuszowa*, red. S. Hołodok, Białystok 1995; S. Hołodok, *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku (1992-2002)*, [w:] *Witaj Królowo Matko Miłosierdzia*, Białystok 2002, s. 21-28; S. Hołodok, *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Stefana Batorego w Białymstoku (1945-1951)*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995*, Białystok 1995, s. 46-70; T. Kasabuła, *Ustanowienie archidiecezji białostockiej*, [w:] *Witaj Królowo Matko Miłosierdzia*, Białystok 2002, s. 15-20; T. Krahel, *Archidiecezja Białostocka*, s. 21-27, [w:] *Spis kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Białostockiej 1998*, Białystok 1998, s. 21-27; T. Krahel, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski w trudnych latach wojny i okupacji 1939-1945*, [w:] *Między Wilnem a Białymstokiem. 50-lecie śmierci Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego*, red. T. Kasabuła i J. J. Milewski, *Studia Seminarii Białostocensis*, t. I, s. 49-58; T. Krahel, *Dzieje Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku*, [w:] *Archidiecezjalne Wyższe Seminarium Duchowne w Białymstoku 1945-1995. Księga jubileuszowa*, red. S. Hołodok, Białystok 1995, s. 9-45; T. Krahel, *Zarys dziejów (Archi)diecezji Wileńskiej*, „*Studia Teologiczne*”, 5-6(1987-1988), s. 7-72; I. Mikłaszewicz, *Polityka sowiecka wobec Kościoła katolickiego na Litwie 1944-1965*, Warszawa 2001; J. Pankiewicz, *Kapituła Bazyliki Metropolitalnej Wileńskiej w Białymstoku*, WKAB, 13(1987), nr 2, s. 95-113; A. Szot, *Abp Romuald Jałbrzykowski metropolita wileński*, Lublin 2002; A. Szot, *Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski na białostockiej ziemi (1945-1955)*, [w:] *Między Wilnem a Białymstokiem. 50-lecie śmierci Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego*, red. T. Kasabuła i J. J. Milewski, *Studia Seminarii Białostocensis*, t. I, s. 75-112; A. Szot, *Wizyta papieża Jana Pawła II w Białymstoku*, [w:] *Witaj Królowo Matko Miłosierdzia*, Białystok 2002, s. 7-14; K. Sychowicz, *Władza i aparat bezpieczeństwa wobec arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego (1945-1955)*, [w:] *Między Wilnem a Białymstokiem. 50-lecie śmierci Arcybiskupa Romualda Jałbrzykowskiego*, red. T. Kasabuła i J. J. Milewski, *Studia Seminarii Białostocensis*, t. I, s. 113-128.